

Kardinal Arborelius om påve Franciskus

Franciskus – in memoriam

Varje påve har sin egen accent och karism, ja, sitt speciella bidrag till den katolska fullheten. Påvarna kan vara hur olika som helst i de flesta avseenden, men i det väsentliga är det ett i trons fulltoniga symfoni. När vi tänker på påven Franciskus är det – i mina ögon – *fattigdomen i Anden* (jfr Matt 5:3) som skiner fram och bländar oss. Att han som den förste av alla påvar tog namnet Franciskus är helt typiskt. Egentligen är det ganska förvånansvärt att ingen annan har tänkt på detta. Detta val av namn är också symptomatiskt och profetiskt för vår tid, där de rika bara tycks bli allt rikare och de fattiga mer utsatta och förbisedda.

Varje pontifikat får sin särprägel genom Guds försyn. Jag var med på Petersplatsen 1979 när Johannes Paulus II installerades och med hög röst ropade: "Var inte rädda!". Genom honom fick vi ta emot budskapet om *frihet*, Andens och evangeliets frihet, som bryter ner allt välde som förslavar och förminskar människans värdighet. Han följdes av Benedikt XIV, som såg sig som medarbetare till *sanningen*, den sanning som lyser fram i Jesus Kristus, den sanningens skönhet som evangeliet vill förmedla till oss. Franciskus påminner oss om att Gud har gjort sig fattig och utblottad genom att bli människa. Denna sanning skall göra oss fria. Kyrkan vill påminna oss om att allt detta hör ihop och ger vår katolska tro dess fulla profetiska kraft mitt i den komplicerade värld där vi nu lever.

Som den förste påve från Latinamerika – den "mest katolska" delen av världen – fick Franciskus den stora och krävande uppgiften att bryta Europas hegemoni över den Katolska kyrkan. Det blev inte lätt för honom. Han fick möta mycket motstånd och missförstånd. Efter en tysk teologiprofessor kom en bypräst från Buenos Aires' fattigkvarter. Visst är det en förenkling, men ändå rymmer det ett litet korn av sanning. Franciskus kunde inte – och ville inte – inordnas i våra europeiska kategorier. Han var varken liberal/progressiv eller konservativ/traditionalistisk. Han var bara katolsk, rätt och slätt. Som han själv sade kom han från kyrkans periferi. Som kardinal Kasper påpekade var han radikal. Han ville återvända till rötterna, till evangeliets heliga rotsystem. Trots att kyrkans tyngdpunkt har förflyttats från norra halvklotet till det södra har vi i norr ännu inte alltid insett följderna av denna kopernikanska helomvändning.

Franciskus ville ingalunda ändra på trosläran, bara förtydliga och återupptäcka vissa försummade eller bortglömda perspektiv. Det var inte alla som förstod detta utan beskyllde honom för att vilja ändra på kyrkans lära, fast de aldrig kunde ge något konkret bevis på detta. På det sättet kan man säga att Franciskus blev en slags martyr för det nutida fenomen som vållat så mycket förvirring: *fake news*. I en tid där den objektiva sanningen har avlösts av min eller din sanning är det inte lätt att vara påve. Det fick också Franciskus' företrädare erfara och drabbades likaså av följderna av det han kallade *relativismens diktatur*.

Franciskus älskade att visa på fattigdomen, på *Evangelium gaudium* och *Amoris laetitia*, den typiskt franciskanska glädje och kärlek, som Jesus ger oss alla när vi blir små och ödmjuka i hans efterföljd. Kyrkan skall vara ett "fältsjukhus", där vi helas från syndens, girighetens och själviskhetens sår. "Jag vill inte döma" var påvens grundattityd, inte bara gentemot homosexuella, utan gentemot varje

människa. Vi är alla i behov av Jesu helande och helgande nåd. Vi behöver alla Jesus som läkare, som frälsare, som Herre och Broder.

Jesu kärlek till den sårade, illa tilltygade mänskligheten och hans gränslösa medlidande lyste alltid fram i Franciskus' möten med människor. När han satt hopsjunken i bön kunde han se ganska bister ut, men så snart han mötte människor utstrålade han godhet och inlevelse. Han tvekade inte att varna för djävulens lister och finter. Han väjde inte undan för hårda ord när han kallade dem som utförde aborter för "hyrmördare" eller brännmärkte tyranner och diktatorer. Samtidigt fördömde han inte utan vädjade om nåd och ropade på omvändelse. Han döpte om Medelhavet till "dödens hav" och avslöjade Europas hyckleri och dubbelmoral inför de tusen och åter tusen som gick under på detta hav inför våra ögon utan att vi rörde en fena. Han myntade begreppet "likgiltighetens globalisering". Med bitisk ironi och samtidigt med ett stänk av medkänsla talade han om dem som trippade omkring på Roms gator med en liten hund i stället för med en barnvagn.

I *Carmelo de San José*, ett karmelitnunnekloster i Buenos Aires, fick jag själv se den staty av den sovande Sankt Josef, som blev så kär för stadens ärkebiskop Jorge Mario Bergoglio. Han har själv berättat att han varje kväll brukade skriva en liten lapp med ett problem eller böneämne och lägga det under bilden av den sovande Josef. Sedan behövde han inte oroa och bekymra sig om saken, som var i goda händer. Tänk om vi kunde ha samma tillit till Guds försyn som Josef och Franciskus, då skulle vi slippa sömnmedel och många psykologiska återvändsgränder. Under Franciskus' pontifikat fick den helige Josef lämna periferin och inta en mer framträdande plats i kyrkans liturgi, eftersom han måste omnämnas i varje mässa där han åkallas i den eukaristiska bönen.

Gentemot Jungfru Maria hade Franciskus samma barnsliga tillgivenhet och konkreta handlingssätt. Han älskade en tysk nådebild av Maria som "knutlöserskan". Om det blir en knut, ett problem i tillvarons komplicerade väv och maskineri får vi anförtro saken åt Jungfru Marias förbön. Hon kunde ingripa när vinet fattades vid bröllopet i Kana. Då kan hon också rycka in och bistå oss i våra små eller större svårigheter. Den folkfromhet som är så typisk för Latinamerikas fattiga människomassor lyser igenom också hos Franciskus, som under sina resor gärna besökt de stora vallfärdsorter där Maria vördas.

Franciskus var till fullo medveten om de stora utmaningar som kyrkan står inför, inte minst i Latinamerika, där miljontals katoliker går över till mer neopentekostala eller evangelikala samfund. I Europa och Nordamerika är det mer sekularisering och likgiltighet som är den stora utmaningen. I andra världsdelar är det snarare mötet med andra religioner som kyrkan måste ta ställning till. Redan som ärkebiskop i Buenos Aires hade Franciskus byggt upp ett nära samarbete och en djup vänskap med rabbinen Skorka. Som påve fick han fortsätta det närmande till andra religioner som Johannes Paulus II så spektakulärt hade börjat med i Assisi. Franciskus' besök i Förenade Arabemiraten, Bahrain och Irak visar med all önskvärd tydlighet hur viktig relationen med islam var för honom. Religionsdialog är aldrig helt lätt, men ändå helt nödvändigt i vår globala tid. *Fratelli tutti* – vi är alla bröder – var Franciskus' grundinställning. Världen skulle se mycket annorlunda ut, om vi alla, inte endast världens ledare, kunde ta till sig detta budskap.

La cultura del encuentro – mötets kultur – så skulle man kunna sammanfatta Franciskus' mening till oss och hela vår värld. Det ständiga mötet med den levande Guden, som möter oss i Jesus Kristus, måste få prägla vår bön och hela vårt liv. I den människa vi möter får vi ana Jesus själv. Vi får se på henne med Jesu ögon. Denna grundattityd måste få genomsyra oss mer och mer, också i vårt möte med människor av annan religion eller kultur. Franciskus såg tydligt behovet av att göra religionen till något som binder ihop och förenar människor i stället för att splittra och skapa konflikter. Vi får bygga broar i stället för murar, som han ofta sade utan att vara rädd för att trampa på ömma tår i USA eller Europa.

Naturligtvis var det ekumeniska samarbetet och dialogen med andra kristna kyrkor och samfund en hjärtesak för Franciskus. Tillsammans med ledarna för de anglikanska och skotska kyrkorna försökte han skapa försoning på plats i Sydsudan efter att i Rom ha fallit på knä och kysst fötterna på detta lands två stridande potentater. Ända in i det längsta hoppades han att få med sig Patriark Kyrill, som han lärt känna i Havanna, för att tillsammans med honom verka för fred i Ukraina. Relationerna med Patriark Bartholomaios i Konstantinopel har däremot blivit allt mer förtroliga och hjärtliga. Franciskus' besök i Lund 2016 för att minnas reformationen i ett ekumeniskt perspektiv fick stor genomslagskraft för dialogen med lutheranerna.

Tyvärr lyckades Franciskus aldrig riktigt nå fram till en djupare kontakt med de samfund som just nu är de mest dynamiska och växande: alltså de neopentekostala, evangelikalala och fundamentalistiska grupper som växer explosionsartat inte minst i Latinamerika och Afrika. Det är en av de största utmaningarna för den Katolska kyrkan idag, faktiskt också här i Sverige där många katolska invandrare hamnar i dessa samfund som ofta är etniskt baserade. Som någon sade i Latinamerika: när Katolska kyrkan gjorde sin *opción por los pobres* – alltså satte de fattiga i centrum - då valde samtidigt många fattiga att i stället söka sig till dessa samfund.

Kanske man kan se Franciskus' satsning på en mer *synodal* kyrka i detta ljus? Kyrkan måste bli mer lyssnande och utröna "vad Anden säger till församlingarna", för att anknyta mer till Johannes Uppenbarelse. Alla olika röster, även de mer perifera, måste få komma till tals. De fattiga, de nödlidande, de förföljda, de tysta, små och ödmjuka som troget följer den Korsfäste måste få höras. I allra högsta grad gäller det också kvinnorna, vilka under Franciskus' pontifikat började få mer att säga till om, inte minst i de olika dikasterierna vid den Heliga Stolen. Den synodala process som Franciskus satte i gång ville just uppmärksamma dessa grupper och hjälpa kyrkan att befrias från all klerikalism. Vissa missförstod denna synodalitet och befarade att man ville ändra på kyrkans lära och hierarkiska struktur. Här fick Franciskus sätta ner foten och betona att det i stället gällde att bli mer hörbar och lyhörd för evangeliets röst och inte falla för omvärldens ideologier och påtryckningar. Den svåraste prövningen för honom var säkert *Synodaler Weg* som i Hela Franciskus' pontifikat präglades av den smärta, ja, den skandal som övergreppen på minderåriga innebär. Otaliga gånger fick påven uttrycka sin sorg och sin vrede över att detta fasansfulla drabbat så många offer. I land efter land, i stift efter stift, kom det fram hur många som drabbats av övergrepp från präster och andra i kyrkan. Gång på gång fick Franciskus möta offren för dessa övergrepp och samtidigt se till att det verkligen fanns en nolltolerans mot detta i alla stift. Samtidigt blev det tydligt att man inte överallt i den världsvida kyrkan tagit

itu på allvar med att rensa upp och vidta erforderliga försiktighetsåtgärder. Denna mörka bakgrund har kastat sin skugga över Franciskus' tid som påve. Även om han själv har försökt göra allt vad han förmått för att ta avstånd från alla övergrepp och se till att man sätter offren i centrum, har kyrkan i många länder fått lida avbräck på det moraliska området och ses inte längre som en etisk kompass och ledstjärna.

Redan kyrkofäderna talade om kyrkan som *casta meretrix*, den kyska skökan, för att belysa denna tragedi. Kyrkan är helig i sitt mysterium som Kristi brud, men i sina lemmar behäftad med allt vad synd heter. Som botgörerska fortsätter hon sin jordiska pilgrimsfärd mot evigheten. Detta motiv är också, eller borde i alla fall, bli en viktig aspekt av den synodala processen. Kyrkan kan inte sätta sig på sina höga hästar och fördöma de utomståendes synder. Hon är själv syndig i alla sina lemmar. Det är bara i den alltid rena Jungfrun Maria som kyrkans sanna väsen och värdighet lyser fram i all sin glans. Gång på gång har påven Franciskus betonat hur viktig Jungfru Maria är som förebild och färdkamrat på helgelsens väg. Hon hjälper kyrkan att upptäcka sitt sanna väsen och leder oss allt djupare in i vår förening med Jesus Kristus, så att vi kan lova och prisa honom oupphörligt.

Tyskland hotade att gå en egen väg bort från kyrkans enhet. *Laudato sí* - hela skapelsen får delta i denna ständiga lovsång. I denna sin encyklika – säkert den text av Franciskus som fått störst genomslagskraft – betonar han skapelsens värdighet och kallelse att delta i den kosmiska liturgin, där Skaparen blir lovad och upphöjd av allt som finns till. Denna profetiska encyklika manar alla människor av god vilja att bevara naturen och klimatet från all miljöförstörelse. Vi är alla moraliskt förpliktade att inte begå vad han kallar "ekologiska synder" utan i stället göra allt vad vi kan för att respektera skapelsens integritet. Typiskt för Franciskus' sätt att gripa sig an detta ämne är att sätta det i samband med den katolska sociallärans tonvikt på det fattigas och blottställdas skyddsbehov – inte minst de mest bortglömda av alla, de ofödda barnen och urfolken. Allt skapat har ett skyddsvärde. Allt skapat skall samtidigt få delta i lovsången till Skaparens ära.

Ekonomi är en oundgänglig del av vår tillvaro som skapade varelser i samhället. En av Franciskus' största insatser var hans kamp för att reformera den Heliga Stolens ekonomi. Med energi och målmedvetenhet försökte han skapa ordning och reda i den fragmentariserade och invecklade situation som rådde på detta område. Han tvekade inte att ta itu med hårdhandskarna mot trilskande prelater. Evangeliet måste också leda till högst konkreta åtgärder när det gäller kyrkans sätt att förvalta och använda sina jordiska tillgångar.

Också på detta område kan vi se att fattigdomen i Anden går som en röd tråd genom allt vad påven Franciskus stod för och ville göra som Kristi ställföreträdare för hans kyrka. Liksom Guds lilla fattige, den helige Franciskus, såg han att den evangeliska fattigdomen är en andlig kraftkälla i en värld där girigheten hotar att förblinda oss alla. Hela kyrkans uppdrag i vår värld är präglad av frälsningsekonomin, att Gud blev människa och gjorde sig fattig för vår skull för att vi skall få del av alla hans andliga skatter. Att översätta detta begrepp till ett lättförståeligt budskap för människor i vår tid är inte alltid lätt. Franciskus' eget försök att göra detta kunde förstås av många. Även de som stod långt bort från kristen tro anade att han hade något väsentligt att dela med sig av till vår tids

människor. Många av dem sörjer honom nu tillsammans med oss alla.